

OM POST

I NORRA HÄRENE SOCKEN

Information om häften i posthistorisk serie

Häften i den posthistoriska serien görs för hand från början till slut. De kan därför sinsemellan vara något olika och var för sig ha ett eller annat skönhetsfel. Upplagan är mycket låg, beroende på efterfrågan. Den varierar i allmänhet mellan 10 och 30 exemplar. Förlagorna skrivs med Amstrad ordbehandlare PCW 8512 och tillverkas i efterfrågat antal utöver sju s k pliktexemplar på en bordskopiator Mita DC 1001. Skulle det exemplar Du har fått i Din hand vara ofullständigt eller felaktigt, ber jag Dig vara vänlig sända mig det för utbyte.

Erik Lindgren

Posthistorisk serie nr 155

Copyright
Erik Lindgren

Förhållandevis många socknar blev utan egna poststationer när sådana inrättades 1874-1876 som en följd av att postverket övertog ansvaret för kronobrevbäringen. Riksdagsbeslutet i december 1873 innehöll ju en brasklapp efter uttalandet om **en poststation i var socken**, nämligen "där så behövdes".

I häfte nr 145 i min posthistoriska serie (Posthistoria från Kinnefjärdings härad) har jag berättat om hur en poststation med namnet Resville öppnades i Norra Härene socken till tjänst också för befolkningen i Saleby socken i Skånings härad. Saleby-bornas fick vänta till 1881, innan de fick en "egen" poststation i folkskollärarebostaden vid Saleby kyrka.

Men långt från de flesta invånarna inom Norra Härene socken hade nytta av poststationen i Resville och helt naturligt kämpade socknen för att få en bättre belägen poststation. I det följande skall jag låta utdrag ur de gulnande dokumenten berätta något om denna kamp.

På begäran av några sockenbor utlystes en kommunalstämma till Häreneds skolhus den 12 februari 1885 "för att kommunens ledamöter skulle få tillfälle att överlägga och besluta om en mera ordnad och tidsenlig postgång mellan Härened och Lidköping".

Stämman uttalade sig för behovet av en reguljär postgång "icke allenast för korrespondensen i allmänhet utan för kommunens tjänstemän i synnerhet, vilka nu äro hänvisade, antingen till Lidköping eller Resville, den sistnämnda postanstalten som dock torde få betraktas såsom av mera privat natur (underhålles, vad lönen till föreståndaren beträffar av korrespondenterna själva)."

Efter överläggningar beslöt man "nästan enhälligt" att ansöka hos poststyrelsen om att senast med följande års ingång få en poststation vid Häreneds kyrkby "såsom den för församlingen mest centrala plats och tillika belägen vid nuvarande postlinje". Kyrkoherden och hovpredikanten A G Pahlman fick uppdraget att göra ansökan. Denne läste upp

det justerade protokollet från predikstolen i Häreneds kyrka söndagen den 15 februari 1885. Han kom dock inte till skott förrän den 15 april 1885, då han daterade sitt brev till poststyrelsen. Någon särskild strategi avslöjade ansökan inte, något som torde framgå av följande utdrag:

"Då kommunalstämman åt mig uppdragit att till Kungl. Generalpoststyrelsen frambara denna dess ödmjuka hemställan får jag, ehuru för mig personligen det anförda behovet icke hittills gjort sig lika kännbart som för kommunens övriga medlemmar, enär jag genom välvilja hos min närmaste granne kunnat genom dess mjölkbud till staden Lidköping dagligen därifrån erhålla min post, likväl, enär detta tillfälle när som helst kan upphöra, varom ock flere gånger varit fråga, härmed vitsorda så väl det möjligen snart inträdande behovet för mig själv som ock det redan befintliga för kommunens övriga medlemmar, vilka för närvarande måste avhämta sin post antingen i staden Lidköping eller närmaste poststationen Resville till vilka bägge platser avståndet utgör omkring $\frac{3}{4}$ mil."

I avslutningen av brevet föreslog Pahlman att den önskade poststationen skulle förläggas till skolhuset, där folkskollärare Frans Otto August Gasslander hade förklarat sig villig att åta sig föreståndarebefattningen.

Poststyrelsen remitterade framställningen till postkontoret i Lidköping, där tf postmästare Christian Sjöbohm i den ordinarie postmästare Rappes frånvaro var negativ till önskemålen. Han skrev bl a:

"Då antalet postförsändelser som för närvarande befordras härifrån i lösväska till Härened jämte å postanstalten här förskrivna tidningar dit gott ryms i berörde lösväska, och postskjutsen å linjen Lidköping-Resville-Skara och tillbaka igen passerar Häreneds skolhus 4 gånger i veckan, anser jag lämpligast hemställa, att poststation i Häreneds kyrkoby ej inrättas under annat villkor än att kommunen, liksom i Resville, själv avlönar poststationsföreståndare, då det för den ovan anförda nuvarande obetydliga postutväxlings skull torde medföra en i förhållande för stor kostnad för postverket att avlöna särskild poststationsföreståndare i Härened".

Christian Sjöbohms svar dagtecknades den 21 april 1885, men först den 9 oktober tog poststyrelsen ställning och ansåg vid föredragning då att ärendet inte borde "till vidare åtgärd föranleda". Någon delgivning lämnades dock inte till Pahlman och ovetande om avslaget skrev han en ny framställning till poststyrelsen den 27 november 1886, mer än ett år efter att den tidigare framställningen avgjorts. Hans brev innehöll denna gång bl a följande rader:

"Då nu genom förändrade förhållanden från och med den 1st sistlidne oktober nämnda utväg för posts erhållande icke längre finnes och jag sedan dess icke kunnat erhålla varken mina enskilda eller till pastorsämbetet ankommande skrivelser samt kyrkopost på annat sätt än genom insändande av expressbud till Lidköping - en utväg, som är förenad med stora och ofta ööverbanneliga svårigheter och olägenheter - vågar jag härmed både för egen del och å kommunens vägnar på det vördsammaste förnya min härovan åberopade ansökan om snarast möjliga inrättandet av poststation vid N.Härenes skolhus".

Längre fram i brevet gjorde kyrkoherde Pålman en antydan om ett förslag till rationalisering som kunde innebära att enligt hans åsikt kostnaden för en poststation i kyrkbyn skulle kunna täckas:

"En poststation finns visserligen i församlingens yttersta ända vid Resville, dit likväl avståndet är något mer än $\frac{1}{2}$ mil. Denna poststation, såsom varande belägen på mindre än $\frac{1}{4}$ mils avstånd från Saleby station synes åtminstone vida mindre behörlig än den nu ifrågavarande. Hela den övriga delen av N.Härenes såväl som den största delen av Hovby församling, vilka av sistnämnde poststation alls icke kunna begagna sig, skulle genom den nu ifrågavarande få ett för dem ganska trängande behov avhjälpt.

Ytterligare får jag, som för att tjäna församlingarna alltsedan min hitkomst år 1884 tillåtit den till församlingarna ankommande post gå uti min lösväska, vitsorda det ganska betydliga antalet hit ankommande brev och tidningar, vilket icke sällan varit så stort, att det blott med stor svårighet kunnat inrymmas i min postväska, ehuru denna varit tilltagen i ganska tillräcklig storlek".

Kyrkoherden var vid detta tillfälle inte medveten om att tf postmästaren i Lidköping hade bibringat poststyrelsen en annan uppfattning om postväskans rymlighet, men det blev han snart nog. Poststyrelsen remitterade nämligen den nya framställningen till postkontoret i Lidköping som fick i uppgift att

"delgiva sökanden de skäl som uti Postmästarens den 21 april 1885 härhos bifogade yttrande över en med förevarande likartad framställning anförts mot bifall till samma framställning, och vilka skäl jämväl legat till grund för Kungl.Styrelsens sedermera, i enlighet med Postmästarens hemställan, fattade, akten åtecknade beslut; bärande efter berörda delgivning remissakten av Postmästaren hit återställas".

Den delgivningen föranledde kyrkoherden att komma igen med ännu en framställning den 9 december 1886. Han pekade först på en detalj i remissvaret från postmästaren i Lidköping, nämligen att vissa vägvägar angetts felaktigt. Bortsett från den bagatellen framhöll han nu, att grannen,

ägaren till Bronäs gård "från och med den 1 sistl. oktober upphört med insändande av mjölk till Lidköping efter att på betydligt närmare håll funnit för densamma avsättning." Detta hade fått till följd att Pålman och församlingens post måste befordras på annat sätt än med mjölkskjutsen.

Kyrkoherden ansåg sig vara berättigad att erhålla sin ämbets- och kyrkopost utan att underkasta sig så stor uppoffring som var förenad med de särskilda postturerna. Han skrev vidare:

"Vad Postmästaren i Lidköping dessutom anfört angående den obetydliga postväxling, som skulle ägarum här emellan och Lidköping samt att postförsändelserna gott kunde rymmas i min lösväska, så har Herr Postmästaren nu själv medgivit, att förhållandet även häruti har sedan dess i ganska hög grad förändrats samt att försändelserna av brev och tidningar numera mången gång icke utan ganska stor svårighet kunnat inrymmas i lösväskan, ehuru densamma är tilltagen i vanlig storlek och dessutom en ganska stor del av de härifrån mera avlägset boende låtit på annat sätt avhämta sin post."

Postföraren mellan Lidköping och Skara passerade förbi Norra Härene skolhus och rakt genom både Norra Härene och Hovby församlingar utan att någonstans lämna eller ta emot post utom i Resville. Enligt gällande bestämmelser skulle flera korrespondenter eller en socken ha rätt att slå sig samman om en lösväska att befordras med postföraren utan avgift. Troligen hade det felaktigt föresvävat poststyrelsen vid handläggningen av ärendet att den av kyrkoherden omnämnda postväskan varit av detta slag. Pålman tycks å sin sida inte ha varit medveten om rätten till avgiftsfri befordran av lösväskor med passerande postförare men kunde erinra sig att det hetat drygt tio år tidigare att landsbygdsbefolkningen skulle få bättre postförhållanden genom att ansvaret för kronobrevbäringen övertogs av postverket. Han skrev vidare bl a följande i sitt tre foliosidor långa brev:

"Då jämväl kommunen under dessa för jordbruket tryckta tider icke mäktar att påtaga sig större bördor än de redan förut befintliga; då äntligen jag själv, enligt vad jag ovan haft äran anföra, finner mig ur stånd att fortfarande genom expressbud avhämta min ämbets- och kyrkopost ifrån Lidköping och jämväl, sedan Kronobrevbäringen i följd av Riksdagens under vissa villkor fattade och av Kungl.Maj:t fastställda beslut numera upphört, torde kunna göra berättigade anspråk på att utan alltför stor olägenhet och kostnad kunna bekomma densamma; då slutligen flera byar och egendomar inom församlingen med icke obetydlig post,

såsom t ex Bastlunda med 13, Bast med 7 och Bocketorp med 5 hemmansåbor, Ävensom Bronäs egendom, utgörande 2½ mantal jämte kvarn, samt Skofteby, 4 mantal, äro belägna på mer än en mils avstånd från närmaste poststation, så vågar jag härmed värdsammast förnya min förut gjorda ansökan, att poststation måtte, om möjligt från och med nästa års början, bliva i Norra Härenes skolhus inrättad och får jag i händelse av gunstigt bifall härtill såsom namn för stationen, därest benämningen Norra Härene skulle anses leda till förväxling med den redan förut befintliga stationen med namnet Härened, lika värdsamt föreslå benämningen Härene skola eller Härene kyrkoby."

När kyrkoherden gjorde detta namnförslag kan han ha haft poststationen Jungskola i åtanke, som vid inrättandet 1875 i Jungs socken fick det namnet för att undvika förväxling med den sedan 1863 befintliga poststationen Ljung.

Det som närmast väckte poststyrelsens intresse när kyrkoherdens tredje ansökan kom till Stockholm, var påtalad kostnad för lösväskan. Postkontoret i Lidköping fick nu en ny remiss med begäran

"att över vad i hosgående framställning blivit anfört och hemställt till Kungl. Styrelsen avgiva det vidare yttrande i ämnet, vartill anledning må förefinnas; börande därvid särskilt meddelas, huruvida ej sökandens lösväska varder med allmänna posten Skara-Lidköping fortskaffad".

Tf postmästare Christian Sjöbohm ansåg sig i sitt svar den 20 december 1886 inte ha "vidare yttrande i ämnet att angiva än vad förut blivit givet". Ändå skrev han halvanan foliosida och uppgav bl a att brevens och tidningarnas antal inte hade ökat "så mycket att, om väskan, däri de nedläggas, dels vore något större och dels vore av mjukare läder än vad den är, den är nämligen nästan omöjlig att böja, de mycket väl kunde rymmas i densamma". Mest nyfiken är man väl på Sjöbohms svar om på vad sätt lösväskan befordrades. Det svaret var väl inte fullständigt eftersom man saknar uppgift om att kyrkoherden var informerad, men det innehöll följande text:

"Dessutom kan Hovpredikanten liksom hans företrädare samt ägaren av Torpa låta befordra sin väska med posten å linjen Lidköping-Skara, och om han önskar få sin post oftare än onsdagar och lördagar, genom någon tjänstvillig församlingsbo, liksom han nu ofta gör det, avhämta sin post".

Inte heller detta svar var tillräckligt för att poststyrelsen skulle kunna besluta att inrätta en poststation. Den 17 januari 1887 påtecknades akten följande rader: "Och ansågs ej för närvarande föranleda ändring i beslutet den 9 oktober 1885; men skulle handlingarna i skrivelsen en-

ligt registratoret överlämnas till Kungl. Maj:ts Befallningshavande i Skaraborgs län". Med översändandet begärde poststyrelsen upplysning från landskansliet

"huruvida några vidare omständigheter, särskilt med hänsyn till den officiella skriftväxlingen, måtte kunna anföras, varigenom kunde ådagläggas att inrättande av berörda poststation måste anses av sådant gagn och av sådan vikt och betydelse, att därav kunde uppstå berättigat anspråk på postverket om dylikt inrättande gå i författning".

Landskansliets svar den 26 februari 1887 konstaterade, efter att avståndsuppgifter från vägdelningshandlingarna lämnats, kort och gott "att ej blott pastor utan även andra personer inom Häreneds socken, vilka hava officiell skriftväxling, genom bifall till ifrågakomma förslaget skulle däruti vinna förmånen av större snabbhet och regelbundenhet".

Det klara beskedet föranledde poststyrelsen att besluta, att poststationen skulle inrättas tills vidare, om ersättningen till poststationsföreståndaren blev begränsad till 100 kr om året. Detta beslut skrevs till postmästaren i Lidköping den 7 mars 1887, som en vecka senare sände ett frejdbervis för folkskollärare F O A Gasslander jämte hans förklaring att för 100 kr om året förestå poststationen. I brevet föreslog postmästaren också att den nya poststationen skulle kallas Bronäs. Det gick hem och poststationen öppnades med detta namn den 1 maj 1887.

Tillkomsten av poststationen medförde ett litet merarbete för postföraren på linjen Lidköping-Skara, dels genom avstickaren till skolhuset och dels genom uppehållet där. Detta medförde att postföraren Sven Andersson i Kjällstorp skrev till poststyrelsen den 20 augusti 1887 och begärde höjning av sin ersättning med 50 öre per tur fram och åter. Brevet remitterades naturligtvis till postmästaren i Lidköping, som lät poststationsföreståndare Gasslander lämna erforderliga upplysningar. Han svarade bland annat:

"Väglängden har blivit något längre men denna tillökning går ej till mera än omkring 20 eller 25 famnar för enkel resa.

Genom anordnande av denna nya stationen blev dock tidtabellen så förändrad för postens gång emellan Skara och Lidköping att för varje resa åtgår 30 minuter mera".

På nästa uppslag återges i faksimil Sven Anderssons framställning om högre ersättning för den påtalade förlängningen av färdvägen genom tillkomsten av poststationen i Bronäs.

Kjällstorp, Skara den 20 August 1887
Kron den 23 AUG 1887

Till Kongl. General Poststyrelsen!

Remitteras till Postnämnden i Lidköping, em
från att härifrån till Kongl. Styrelsen afgifvit utkrande
efter det poststationsföreståndaren i Bronäs bifall
fler fränstämningen hörd som ofvånad. På befällning
Anders Gustaf Berglund

Har Kongl. General Poststy-
relsen får jag Ödmjukeligen an-
gålla att då postbefordringen å
postlinien Skara, Synneby, Salley,
Resville och Lidköping blifvit ökad
med en ny poststation, Bronäs, vä-
gen derigenom blifvit längre för
mig, jag måtte blifva godt gjord
färd för med 50 öre för hvarje gån-
resa fram och åter eller 25 öre för
enkelt färd. Då afstämningen förut
varit ganska liten i förhållande

till postliniens väglängd och en
ganska känslbar foderbrist så i
orten inträffat så får jag ödmjuket-
ligen anhålla att Kongl. General
Poststyrelsen godhetsfullt ville bi-
falla denna min ansökan från
nästkommande års början

Ödmjukeligen

Iven Andersson,
Postförare å ofvannämnda postlinie

I poststyrelsen gjorde handläggaren följande anteckning i samband med bifall på ansökan: "För den lilla tillökningen i väglängden genom anlöpan det av Bronäs poststation kan särskild gottgörelse icke beviljas, men då, genom Dnr 11248/1951:86, blifvit utrett, att avståndet mellan Resville och Lidköping utgör 1,2 mil i stället för såsom förut beräknats, 1,0 mil, har K.Gps ansett skäligt medgiva den begärda legoförhöjningen".

Poststationsföreståndare Gasslander fick sitt årsarvode höjt till 175 kr genom ett beslut i oktober 1890 och hans efterträdare den 1 april 1899 Anders Gustaf Berglund fick uppleva höjning till 250 kr från 1904 års ingång och till 300 kr från november 1915.

Berglund var handlande, liksom hans efterträdare i september 1923, Karl Gustaf Yngve Svensson, som dock inte var kvar längre än till juni 1926. Nu tog handlanden Albert Natanael Johansson över. Han avgick, 70 år gammal, den 1 december 1962. Efter fyra månader som vikarie blev Inga Signhild Maria Andersson fast anställd som föreståndare den 1 april 1963, blott för att få uppleva poststationens indragning den 1 oktober 1964. Det fanns nu en effektiv lantbrevbäringsorganisation som kunde tillgodose alla berättigade anspråk på landsbygdens postservice.

POSTSTATIONEN I RESVILLE

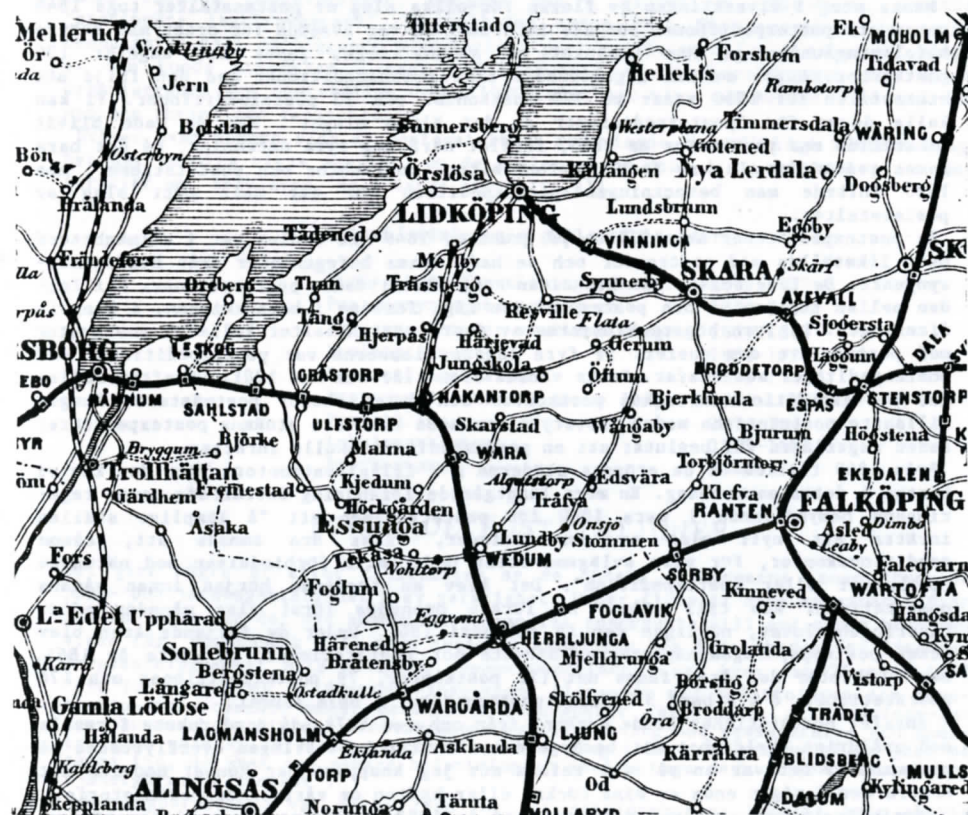

Jungfrun Anna Maria Andersdotter Friberg antogs till föreståndare för poststationen med namnet Resville, när denna öppnades med 1875 års ingång vid det dåvarande länsmansbostället. På så sätt kom den att hamna i N. Härene socken men invånarna i grannsocknen Saleby hade hoppats få den inom sina gränser. Placeringen är ett exempel på att man tog hänsyn främst till civiltjänstens behov, när man valde plats för de poststationer som inrättades i samband med att postverket tog över ansvaret för kronbrevbärningen.

Först sex år senare fick Saleby kompensation genom att en poststation inrättades i folkskollärarebostaden vid Saleby kyrka den 1 januari 1881. Detta drabbade N. Härene socken på så sätt att poststationen i Resville drogs in med 1880 års utgång. Den blev emellertid återinrättad efter två månader. Anna Maria Friberg fick ett nytt avtal men utan ersättning av postmedel som framgått av det tidigare avsnittet om Bronäs poststation. Invånarna slog sig samman om en summa som de kunde gottgöra sin poststationsföreståndare med. Även Anna Maria Fribergs efterträdare Carl Ferdinand Svenson fick tillträda utan arvode från postverket. Inte förrän den 1 april 1897 började postverket betala lön till honom, då med 50 kr per år enligt ett beslut av poststyrelsen den 27 januari 1897.

Efter Carl Ferdinand Svensons död den 9 november 1912 vikarierade änkefru Hildur Svenson och blev fast anställd från 1913 års ingång, då med ett till 180 kr höjt årsarvode. Hon var också föreståndare för telefonväxelstationen. I sitt 75:e levnadsår dog hon 1924 och efterträddes då av Gertrud Otilia Thorstensson som med 1928 års ingång lämnade över till Otto Ivar Johansson. Poststationen låg i Ledsgården och där fanns också telefonväxelstationen.

Efter ytterligare 22 år tog butiksbiträdet Lilly Valborg Johansson över poststationen den 1 juli 1946, följd av Irma Margareta Johansson den 1 augusti 1948. Hon fick uppleva poststationens indragning med 1953 års utgång.

Ovan ett utdrag ur 1875 års postkarta för bl a en del av Västergötland.

BENÄMNING AV FASTA POSTANSTALTER

Med det svenska postverkets födelse enligt den s k "Postbåden" 1636 inrättades förutom några större och genomgående postlinjer ett antal **postkontor** (till en början kallade "posthus"), huvudsakligen i städerna. Den snart nog införda beteckningen postkontor med postmästare som chefer var den enda termen för de fasta postanstalterna till ett stycke in på 1800-talet. Fram till 1644 hade det inrättats sammanlagt 29 postkontor, en siffra som vid 1800-talets början hade stigit till 110.

År 1830 började s k postuppsyningsmän anställas. De var avsedda för de nordligaste och glest befolkade delarna av landet, där brevväxlingen var obetydlig. De postanstalter som inrättades på detta sätt, fick beteckningen **postuppsyningsmansplatser**. Även om de allra flesta inrättades i Norrland, kom ett fåtal av dem att ligga söderut, t ex i Borgholm på Öland (1844-1850). Efter ett regeringsbeslut om poststationer på landsbygden 1860 blev de flesta postuppsyningsmansplatserna efter hand utbytta mot poststationer. Postuppsyningsmansplatsernas antal kom aldrig att på en gång överstiga 21. Deras befogenhet var mycket starkt begränsad och de hade aldrig några datumstämplar.

Nästa steg i utvecklingen av floran för olika slag av postanstalter togs 1849 genom att **postexpeditioner** började inrättas. De var avsedda för orter med större befolkningsunderlag. När beslutet om sådana togs, fanns det ungefär 130 postkontor. Några av dem degraderades till postexpeditioner med den följd att statistiken för 1850 visar på 122 postkontor och 13 postexpeditioner. Vi kan kalla dessa för "postexpeditioner av det äldre slaget". När de hade blivit likställda med postkontor år 1882, förflöt nära nog fyra decennier, då det bara fanns två olika slag av fasta postanstalter, postkontor och poststationer, men 1920 införde man beteckningen **postexpedition** för ett helt nytt slag av postanstalter.

De postexpeditioner som tillkom på grund av 1849 års beslut var i allmänhetens ögon likställda med postkontor och de hade samma befogenheter från kundtjänstsynpunkt. De fick också, när den tiden kom, underlydande poststationer. Skillnaden mellan postkontor och postexpedition låg, förutom i beteckningen, i klassificeringen. De fyra högsta klasserna av fasta postanstalter kallades postkontor med postmästare som chefer. De fyra lägsta klasserna var postexpeditioner med postexpeditörer som chefer. Detta varade fram till och med 1881. Därefter kallades postexpeditionerna också postkontor och deras chefer postmästare. Kungen tillät att postmästarna medan poststyrelsen hade rätt att utnämna postexpeditörer sedan regeringen väl beslutat att en postexpedition skulle inrättas.

Från 1869 tillkom i de största städerna s k filialpostkontor. Från dem kan vi bortse i detta sammanhang. En mera långtgående förändring inträffade genom regeringens bemyndigande i mars 1860 för poststyrelsen att "å lämpliga ställen inrätta ett nytt slag av **poststationer**, vilka äro ämnade att, såsom speditjonskontor, för mera avlägsna orter underlätta förbindelsen med närmaste postkontor eller postexpedition". Det blev en trevande början innan sådana poststationer kom till stånd. De första öppnades först elva månader efter regeringsbeslutet, nämligen den 15 februari 1861. Under de följande åren blev också postuppsyningsmansplatserna utbytta mot poststationer, de sista år 1865. Den 1 oktober det året fanns det 122 postkontor, 79 postexpeditioner och 176 poststationer, d v s bara 377 fasta postanstalter i hela landet.

Antalet poststationer ökade markant från och med 1874, då jordbrukets formella och uråldriga skyldighet att besörja den s k kronobrevbärningen överflyttades på postverket. Det var en så stor reform att jag knappast har kunnat undvika att beröra den i någon enda av mina böcker eller häften om vårt lands posthistoria.

Terminologin utökades med ännu ett ord år 1893, nämligen **brevsamlingsställen**. De kallades också "poststationer av tredje klassen" och blev efter hand organiserade som poststationer. De var i stort sett en storstadsföreteelse och jag förbigår dem i detta sammanhang. Under 1949 avvecklades de sista. I Postmusei årsbok 1990 har jag lämnat en översiktlig redovisning av denna "parentes" i Postens historia.

År 1920 återkom termen **postexpedition**, men nu för ett helt annat slags postanstalter än de som fanns under tiden 1849-1881. **Postexpeditionerna "av det nyare slaget"** blev ett mellanting mellan postkontor och poststation. Förestandarna fick den underliga titeln "stationsmästare". De fick inga underlydande poststationer (som fallet varit med "det äldre slaget av postexpeditioner") men de redovisade direkt till poststyrelsen, medan poststationerna avgav sina redovisningar dagligen till de postkontor under vilka de lydde. Redovisningssystemet genomgick en stor förändring på 1970-talet bland annat genom tillkomsten av ett antal redovisningscentraler. År 1977 gick man över till termen **lokalpostkontor** för de flesta postexpeditioner. Några av de största kallades ortpostkontor. Under tiden närmast dessförinnan hade poststationerna avvecklats helt och från den 1 juli 1977 fanns i stort sett bara postkontor, lokalpostkontor och ortpostkontor samt **postställen**. De sistnämnda, som hade börjat inrättas 1973, blev också en parentes. Även de började kallas postkontor 1986, då också prefixen "lokal" resp "ort" upphörde för de postanordningar, som hade tillkommit 1977 i stället för de dittillsvarande postexpeditionerna eller de största poststationerna.

På mindre orter, där postbrevbärningen var så ringa att man av ekonomiska skäl inte kunde inrätta poststationer, började man i slutet av 1920-talet inrätta "stationära lantbrevbärare". De kallades sedan 1932 för **postombud**. De avgav redovisning till närliggande poststation, postexpedition eller postkontor. Många av dem kunde avvecklas i takt med utbyggnad av lantbrevbärningen och några organiserades som postställen under 1970-talet och blev postkontor 1986 med den nya och förenklade terminologin.

Utöver ovan nämnda slag av postanstalter, redovisade översiktligt i stora drag, har det funnits vissa avarter. Om de spelar någon roll i de sammanhang som jag berättar om, förklaras de i varje särskilt fall.

Sammanfattningsvis gäller följande:

Postkontor: förvaltningsenheter	1636-1977
Postuppsyningsmansplatser:	1831-1865
Postexpeditioner av äldre slaget:	1850-1881
Poststationer:	1861-1977
Brevsamlingsställen:	1893-1949
Postexpeditioner av nyare slaget:	1920-1977
Postställen:	1973-1985
Lokalpostkontor:	1977-1985
Postkontor:	1986-

FÖRENADE POSTSTATIONER

Det gick några år efter tillkomsten av de första järnvägarna innan förenade post- och järnvägsstationer blev verklighet. Under flera år hade samarbetet från postens sida med det nya kommunikationsmedlet inskränkts till att sända brev med vissa tåg. Motståndet till mera ingående samarbete kom från chefen för "Statens Jernvägsbyggnader" Nils Ericsson. Denne meddelade i ett brev den 26 mars 1861 "att föreningen av en Stations-Inspectors åliggande med befattningen som poststationsföreståndare möter betänkliga svårigheter därutinnan, att Stations-Inspectorerna hava sin mest ansträngande sysselsättning med passagerare- och godstrafiken närmast före och vid bantångens avgång från stationerna eller just på samma tid, då även den senare befattningen skulle taga deras uppmärksamhet och tjänstgöring i anspråk".

Järnvägsstyrelsen var också rädd för att stationshusens lokaler inte skulle räcka till, och det var osäkert hur mycket tid postarbetet krävde. Poststyrelsen lämnade nu ett förslag till chefen för statens järnvägsbyggnader som gick ut på att järnvägstjänstemän på orter, där det inte redan fanns ett postkontor, skulle få antas till poststationsföreståndare mot 200 riksdaler i årsarvode.

I Nils Ericssons svar till poststyrelsen den 14 november 1862 förklarade han, att stationsinspektorererna fick åta sig befattningen som poststationsföreståndare

om de på egen bekostnad höll ett biträde för postgöromålen så att järnvägens arbete inte försumrades. Detta bottnade i hänsyn till kunderna.

Vid det laget hade den första föreningen post- och järnvägsstationen redan inrättats, nämligen i Vårgårda den 1 januari 1862. Om denna berättas i häftet "Posthistoria från Vårgårda kommun" (Posthistorisk skriftserie nr 148). De första föreningarna poststationerna efter Ericssons formella medgivande inrättades i Hästveda och Osby den 15 november 1862 och på några andra platser den 1 januari 1863. Generellt började ett avtal om samarbetet tillämpas den 16 februari 1863. Poststyrelsens cirkulär nr 2 för 1863, varav de två första sidorna återges i faksimil i boken "Kommunikation i Allbo", innehåller bl a följande text:

"Med undantag endast för Södertelje öfre station ävensom alla de orter. å vilka finnes postkontor eller postexpedition, bliva vid samtliga Statens järnvägsstationer även inrättade poststationer, vilka i allmänhet och där ej särskilt annorlunda förordnas, förestås av stationsinspektör, stationsmästare eller annan järnvägstjänsteman på stället".

Ritningar över en postvagn för normalspår och en för smalspår redovisas också i boken "Kommunikation i Allbo". Det ursprungligen slutna avtalet med Statens Jernvägsbyggnader följdes av avtal även med enskilda järnvägar. Det har t ex funnits "profomaskilda" poststationer, för vilka separatavtal upprättats mellan postverket och den järnvägsanställda. Häftet i den posthistoriska skriftserien som berättar om posten vid järnvägslinjer har följande nummer: 34-43, 101, 113, 114, 118, 123, 126, 135, 139, 141, 153-157, 159, 164, 165, 172, 174, samt 181.

POSTKONTORENS NAMN

Med Postens strävan att centralisera postutdelningen till större orter följde också en strävan att minska antalet adressenheter genom att låta mindre orter få sina postkontor ändrade till den inom någon mils avstånd befintliga större ortens postkontor med tillägg av en siffra.

Namnförändringarna hade blivit särskilt frekventa 1968, men ett tiotal år senare var de nästan lika sällsynta som de var i slutet av 1940-talet och under hela 1950-talet, om man bortser från storstadsregionerna. Det hade börjat så smått med att postanstalter som låg i den sammanhängande tätbebyggelsen fick samma namn som centralortens postkontor med en tilläggs-siffra. Några exempel är Malen, som 1947 döptes till Båstad 2, Fanna som blev Enköping 2 år 1948 och Svartöstad som fick heta Luleå 3 följande år. Ett år senare fick Alby byta namn till Örebro 6 och år 1955 blev posten i Tannefors identisk med Linköping 6. De överväldigande många förändringarna kom på 1960-talet. Genomförandet av en helt ny transport- och sorteringsorganisation den 12 maj 1968 blev signalen till namnändringar med målet att minska antalet adressenheter. Men redan dessförinnan hade man varit flitig och år 1966 namnändrades 14 postanstalter på så sätt att de fick centralortens namn med en tilläggs-siffra. Ett år senare var antalet 20 och år 1968 steg det till 34. Maximum nåddes 1969 med 40 fall, däribland det riksopmärksamade Traryd som fick heta Strömsnäsbruk. Tiden 1970-1972 visar på genomsnittligt 30 liknande namnändringsfall om året. När poststationen i Grevie centraliserades till Båstad 1971, fick den namnet Båstad 2, samma som den då indragna poststationen i Malen hade haft. År 1973 sjönk antalet namnändringar till 22 och nästa år rörde det sig bara om sex. Men då hade man inrättat en ny form av postanstalter, benämnd postställen. Ett 90-tal sådana inrättades under 1974 i samband med omorganisationer. Samtidigt blev det praxis att postställen fick behålla ortens namn i stället för att få centralortens namn med tillägg av en siffra. Därmed började man tillverka datumstämplar med två namn, t ex VÄXJÖ-SANDSBRO. I slutet av 1980-talet hade man tänkt om och några postkontor, som de då kallades, fick tillbaka sina ursprungliga namn. Från 1989 blev det mera allmänt och postens huvudkontor medgav en viss kvotering av ändringar som innebar återgång till tidigare namn. Tio om året var man beredd att medge, men det blev i realiteten många fler under de första åren av uppdämnade behov.